

Міністерство освіти і науки України

**Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» і
інститут соціально-гуманітарних технологій НТУ «ХП»**

Київський національний Університет імені Тараса Шевченка

Київський Університет права НАН України

**Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського «Харківський
авіаційний інститут»**

**Громадська організація «Науково-дослідний інститут українознавства та
козацтва»**

Українська асоціація суспільнознавців та педагогів

Академія військово-історичних наук і козацтва ГШ СКВ

Академічне Співтовариство Міхала Балудянського, м. Кошиці, Словаччина

Щецинський університет, Польща

Литовський університет спорту, м. Каунас, Литва

Університет Мишкольца, Угорщина

**ФІЛОСОФІЯ В СУЧАСНОМУ СВІТІ
ПРОГРАМА V МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ
Філософські читання,
присвячені Всесвітньому Дню філософії
та 140-річчю заснування Харківського політехнічного університету**

22-24 листопада 2024 р.

Харків

УДК 101/1
Ф56

Рекомендовано до друку

Вченою радою інституту соціально-гуманітарних технологій
Національного технічного університету «ХПІ» (протокол № 3 від 19 листопада 2024 р.)
Президією Академії військово-історичних наук і козацтва ГШ СКВ

Редакційна колегія:

Головний редактор: Дольська О.О., д-р філос. наук, професор.

Заступник головного редактора: Кіпенський А. В., д-р техн. наук, професор.

Члени редакційної колегії:

Дольська О. О., д-р філософ. наук, професор;

Тарароєв Я. В., д-р філософ. наук, професор;

Корабльова Н. С., д-р філософ. наук, професор;

Панков Г. Д., д-р філос. наук, професор;

Проценко О. П., д-р філос. наук, професор;

Чаплигін О. К., д-р філос. наук, професор;

Технічний редактор: Дишкант Т. М., канд. філос. наук, доцент.

Філософія в сучасному світі : Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції, 22–24 листопада 2024 р. // Ред. кол. О.О. Дольська, Я. В. Тарароєв, А. В. Кіпенський, [та ін.]. – Харків, 2024. – 254 с. – укр. та англ. мовами.

Ф 56

Збірник містить матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції, в яких подано стислий виклад доповідей та повідомлень його учасників.

У доповідях висвітлені актуальні філософські проблеми сучасного суспільства та розвитку філософії науки і техніки, правові та соціокультурні питання української держави, питання духовного та фізичного здоров'я нації.

Рекомендовано для провідних науковців, викладачів, аспірантів, а також всіх, хто цікавиться філософськими проблемами сучасності.

УДК 101/1

Матеріали опубліковані у електронному репозиторії Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» (ISSN 2409-5982).

Дані репозиторію інтегровані до: проекту OpenAire, системи Bielefeld Academic Search Engine, системи пошуку у відкритих архівах України та індексуються Google Scholar.

Матеріали друкуються в авторській редакції.

Оргкомітет конференції може не поділяти висловлену авторами позицію.

© Національний технічний університет «ХПІ», 2024

Особливо проблематичним є те, що політична відповідальність нерідко стає особливою сферою маніпуляцій з боку опонентів. Це виявляється у звинуваченнях один одного в негараздах, спроби звільнити з посади навіть досвідчених управлінців лише з політичних мотивів. Спекуляція на тему відповідальності стає інструментом руйнування конструктивного діалогу, а потім замість пошуку рішення створюється боротьба за вплив та владу. Політична відповідальність, яка має бути контролюючим і стабілізуючим елементом, натомість перетворюється на формально-політичну боротьбу.

Виходячи із загальносоціологічної категорії «відповідальності», яка виражає свідоме ставлення особи до суспільної необхідності, загальних потреб, обов'язків, норм, цінностей. Відповідальність означає усвідомлення суб'єктом суті та значення власної діяльності, її наслідків для суспільства, колективу, групи або кола. Отже, справжня політична відповідальність є інструментом контролю та стимулом для розвитку системи. Коли суспільство вимагає відповідної політики, воно сприяє прозорості влади, стимулює політиків до компетентності, а державне управління - до підвищення ефективності.

Література:

1. Матета О. Політична еліта та політична свідомість громадян в умовах демократичної трансформації пострадянської України. Вісник Львівського університету. *Філософсько-політологічні студії*. 2019. Вип. 22. С. 166-173. -URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlu_fps_2019_22_26 (дата звернення: 06.11.2024).

2. Щербина С.С. Структура політичної еліти в сучасному українському суспільстві. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики*. 2019. Вип. 83. С. 210–215. URL: <http://soctech-journal.kpu.zp.ua/archive/2019/83/27.pdf> (дата звернення: 06.11.2024).

3. Назарчук О.М. Взаємодія політичних еліт і громадянського суспільства в системі викликів та перспектив для України. *Актуальні проблеми політики*. 2024. Вип. 74. С. 88-95. DOI <https://doi.org/10.32782/app.v74.2024.12> (дата звернення: 06.11.2024).

ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ СВІТУ ПОЛІТИКИ

Жеребятнікова І.В.

*Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця,
м. Харків, Україна*

Сучасний політичний світ має свої особливості, що загострює проблеми справедливості, реалізації демократичного проекту в умовах глобалізації, суверенітету та легітимності. Перетворень зазнає влада, змінюється її сутність та форми здійснення. Усе це вимагає філософського розуміння заради того, щоб людина була активним політичним дієцем, *bios politikos*, і не експлуатувалася політичними режимами.

Світ політичного має багато вимірів – соціально-економічний, структурний, функціональний, соціокультурний, конфесійний, історичний, концептуальний. Для того, щоб вірно зрозуміти сутність політичних процесів та явищ необхідно мати відповідне знання про всі ці аспекти та виміри. В якості світоглядного об'єднуючого першопочатку виступає категорія політичної філософії, яка лежить в основі політичного процесу.

Філософія досліджує політику через співвідношення об'єкта та суб'єкта, реальності та свідомості, таким чином вирішуючи одне з основних питань філософії, а не просто наголошуючи на цілісності політики. У цьому контексті слід зазначити, що це одне з основних питань філософії найбільш ефективно вирішувати з декількох позицій, враховуючи наступні співвідношення в рамках певних аспектів: 1) теоретико-пізнавальний аспект – співвідношення об'єкта та суб'єкта визначається пізнанням політичних знань та явищ через предмет дослідження, котрий зображує певну політичну реальність; 2) світоглядний аспект – співвідношення об'єкта та суб'єкта реалізується в контексті політичної дійсності; 3) методологічний аспект – співвідношення

знань як правильного відображення політичних реалій з позицій об'єктивності їх змісту та знань у сенсі, в якому вони постають в якості методів та засобів для поглиблення дослідження політичних реалій [1, с. 10].

Умовами, які стали основними причинами виникнення феномену політичної філософії є політика, як один із найбільш узагальнених засобів протистояння за владу, та її використання в інтересах окремих верств та прошарків населення, або всього суспільства в цілому, а з другого боку – філософія, як засіб сприйняття, віддзеркалення та розумового упорядкування дійсності за допомогою найбільш загальних понять, законів та принципів. Філософія озброює політику світоглядом, загальними методами пізнання й теорією мислення, розумінням змісту і соціальної зумовленості політичних явищ досліджує загальні закони історичного розвитку та форми їх реалізації у діяльності людей, визначає суспільство як цілісну систему, оскільки і по сьогодні залишається вищою формою людського пізнання.

Поняття політичний процес віддзеркалює динаміку розвитку політичного життя суспільства, зміни у часі та просторі її станів. Інакше кажучи, це вся сукупність дій по забезпеченню, формуванню, зміні, перетворенню та функціонуванню політичної системи. Але наслідки політичної практики можуть бути оцінені, обґрунтовані та пояснені на науковому рівні лише за допомогою понять і категорій політичної філософії та законів діалектики. В контексті політичного процесу, на рівні наукової проблеми, політична філософія виступає як цілісна ієрархія категорій різного рангу які спільно виконують функції моделювання, аналізу, обґрунтування і доведення існування феномену політичної реальності на рівні найбільш загальних понять, принципів та законів [2, с. 28-29].

Вивчаючи політику, важливо розуміти її як таку сферу людського життя, в якій проявляються відмінності інтересів соціальних груп, класів, націй тощо, де ці інтереси не лише стикаються і протиставляються, але й погоджуються. Політика як сфера суспільної діяльності формується саме внаслідок необхідності узгоджувати, підпорядковувати приватні, групові інтереси більш загальному інтересу – спільному – зокрема збереженню єдності і спільності розшарованому суспільству. Попри все розмаїття індивідуальних і групових інтересів, у суспільстві завжди існують чесноти, в яких зацікавлені всі – дотримання певного порядку і безпеки, виконання встановлених правил взаємодії і життя, прийнятне і можливе за даних умов розв'язання соціальних суперечностей. Таким чином, засадничою для філософського осмислення політики ідея множинності сучасного світу, напрямків і способів політичної діяльності в наш час передбачає також збереження цілісності суспільства, тобто здійснення всього того, з чого складається нормальне людське життя [1, с. 12].

Політику тлумачать і як служіння суспільним інтересам, і як прагнення здобути владу та державні важелі впливу, бажання організувати й розпоряджатися ними на власний розсуд, задовольнити чийсь окремі корпоративні інтереси, і як рух за незалежність, демократію та прогрес, спосіб розв'язання суспільних проблем, як напрям дій та практичну програму, і як латентні закулісні маневри, тощо. До названих головних ознак політики варто додати, що політика – це також громадські справи на відмінну від приватного життя, громадсько-політична активність, партійність як тенденційність та упередженість, це і несилове вирішення проблем та конфліктів шляхом переговорів, в рамках закону, і певний курс, напрям діяльності, і схильність до заплутаних, багатоходових комбінацій у взаємодії, до інтриг, і багато іншого. У сучасному світі політика виступає ще й альтернативою неправовому примушенню, силовому протистоянню, збройному конфлікту, війні.

В сучасних умовах існує необхідність в утвердженні людиноцентричної, гуманістичної моралі і духовності, відповідальної політики, що стає загальнолюдською потребою сучасної цивілізації. Сповнений суперечностей світ актуалізує питання морального регулювання політичної поведінки. Нормативна модель сучасного політика наділяє його не тільки універсальними критеріями раціональності (когерентності,

послідовності, здатності ухвалювати рішення, що не суперечать одні одним, компетентності тощо), але і моральними якостями (толерантності, відповідальності, чесності, совісті тощо). Важливо ухвалювати такі управлінські рішення, які б розв'язували соціальні конфлікти, не принижували національної гідності народу, були не тільки формально закріпленими, а й фактично виконувалися. Отже, багато століть у політиці та політичній думці точиться дискусія про можливість поєднати політичні і моральні норми для регулювання політичної діяльності й сформульовано різні підходи: від визнання внутрішньо властивої аморальності політики (наприклад, у теорії і практиці макіавеллізму) до твердження про визначальність морального аспекту (наприклад, в теоріях Просвітництва та кантіанстві) [3, с. 7-8].

Політика спрямована на захист групових інтересів та отримує своє втілення в інституційній формі (держава, громадські організації). В той же час духовність проявляється буквально у всіх формах людської активності, і у чистій формі не існує. Якщо у політиці на перший план виходять групові відносини, особливо між великими групами (державами, класами, націями), то духовність і мораль мають характер універсальних регламентаторів і зачіпають не лише міжгрупові відносини, але й індивідуальні. Політика як царица суспільного буття – це перш за все корислива упередженість, групова корпоративність, змагання за пріоритети, за переважне задоволення і реалізацію окремих інтересів. Проте глибинним смислом групових, корпоративних інтересів є здійснення інтересу загального – забезпечення суспільної цілісності й функціональної єдності людства й окремих спільнот, що досягається зокрема засобами політики.

На напрям формування політики справляють вплив якості об'єкта ціннісної орієнтації (суспільство, держава, політичний режим, політичні інститути і лідери тощо), а також потреби та інтереси суб'єктів політичних цінностей. Стійкість самої системи політичних цінностей залежить від діалектики політичних цілей і засобів їх реалізації. Аморальні суб'єктивні засоби реалізації моральних політичних цілей знищують позитивну оцінку об'єктивно сформованих політичних цінностей. Це доводить досвід політичного розвитку пострадянських суспільств, коли політичні суб'єкти підірвали довіру до об'єктивних за своєю природою політичних цінностей: суверенна держава, демократична влада, єдність інтересів політичних еліт громадян тощо. З іншого боку, моральні відносини, зокрема, моральні якості людей, теж є важливі для політики. До основних характеристик моральності можна віднести панування розуму над афектами; прагнення до вищого блага; добра воля й безкорисливість намірів; здатність жити в людському суспільстві; людяність, або суспільна форма відносин між людьми; автономія волі; взаємне виконання соціальних норм [3, с. 9]. Цивілізоване суспільство визнає моральні норми і соціальні цінності за визначальні напрями і орієнтири суспільного життя. Політична духовність є не менш значущим чинником перебігу політичного процесу, аніж матеріалістичні умови розвитку політики. Органічний зв'язок політики і моралі викликаний тим, що усвідомлення людиною своїх політичних інтересів пов'язане з її моральним вибором. Особливою рисою взаємного зв'язку політики і моралі є єдність і відмінність, взаємна детермінованість і відносна самостійність.

Весь історичний досвід свідчить на користь того, що те чи інше трактування політики, те чи інше розуміння її сутності як феномена соціального життя істотно впливає на характер процесів, що відбуваються в політичній сфері суспільства. Існуючі уявлення про світ політики багато в чому визначають форми й цілі діяльності як суб'єктів політики, так і політичних інститутів, політичної системи в цілому.

Першоосновою, певною детермінантою політичного життя виступає людина, її потреби та інтереси. Саме тому філософія політики, здійснюючи аналіз змісту та ролі такого суспільного явища як політика, перш за все акцентує увагу на ролі людини у цьому процесі. І в цьому контексті варто відмітити, що під час формування системи суспільних відносин провідна роль у виконанні функції регулювання політико-владних процесів та

виникаючих проблем для реалізації цілей певних груп людей належить саме політичним відносинам, котрі реалізуються через певні інститути та процеси [2, с. 34]. Політичні процеси та явища досить важливо розглядати та осмислювати з декількох позицій: в межах системи їх взаємозв'язків, в контексті політики як самостійного та цільного феномену, крізь матрицю взаємозалежностей з іншими сферами людського життя та суспільства в цілому. У такому узагальненому та інтегрованому розгляді і полягає одне з головних завдань філософії відносно політики.

Література:

1. Александрова О.С., Горбань О.В., Лавриненко Г.А. Філософія політики: Навчальний посібник. – Київ, 2021. – 156 с.
2. Шевчук Д. Сучасна політична філософія : [навчальний посібник] / Д. Шевчук. – Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2012. – 348 с.
3. Бабкіна О. В. Нова філософія політики в множинності сучасного світу / О. В. Бабкіна // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 22 : Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін. – 2011. – Вип. 6. – С. 5-11. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_022_2011_6_3.

СОЦІАЛЬНА НЕРІВНІСТЬ: ФІЛОСОФСЬКІ СУДЖЕННЯ ТА ЕКОНОМІЧНІ ПІДХОДИ ДО ПОДОЛАННЯ БІДНОСТІ

Захаров Є. В.

*Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»,
м. Харків, Україна*

Проблема нерівності була і продовжує залишатися однією з фундаментальних соціальних проблем людства. Безумовно, людство пройшло великий шлях гуманізації, але, незважаючи на досягнення багатьох реформ, фондів, конференцій та інших заходів у сфері політики, економіки, культури та соціального розвитку, соціальна нерівність зберігається. Ми досі спостерігаємо розрив між багатими та бідними, набутими привілеями та їх позбавленням, можливостями та їх відсутністю. Існує безліч визначень соціальної нерівності в різних наукових галузях. Наприклад, «Соціальна нерівність — це система відносин у суспільстві, яку характеризує нерівномірний розподіл дефіцитних ресурсів (грошей, влади, освіти і престижу) між різними стратами, або верствами населення» (Козьмук та Сулейманов, 2020). Зрозуміло, що повністю соціальну нерівність неможливо подолати — це утопія. Але створити гідні умови для всіх людей, щоб підтримати їхнє життя, можливо. Таким чином, з одного боку, у нас є філософія з етикою, які дають теоретичне осмислення заявленої проблеми, ставлячи «людську гідність» як орієнтир. З іншого боку — є економіка, політика та соціологія, які керуються цифрами, конкретними показниками та впроваджують реформи на практиці. У нашій роботі концепт соціальної нерівності стикається з питанням «справедливості», який є зв'язуючим елементом між філософією і політикою, економікою та окремо соціальною політикою.

Джон Ролз запропонував фундаментальний принцип — «справедливість як чесність» (justice as fairness). Згідно з цим принципом, будь-які економічні чи інші нерівності є нормальними (прийнятними) лише в тому випадку, коли вони працюють на добробут найбільш незахищених прошарків суспільства. За багато століть до нього філософ Аристотель намагався донести думку про важливість гармонії між чеснотами (етикою) та соціальними практиками, адже справедливість стосується розподілу соціальних цінностей. «Справедливість є нематеріальною. Тому її не можна зруйнувати, бо вона не річ. На думку Платона, справедливість, яку належить реалізувати в соціальній практиці, він трактує як вимогу, щоб кожен вільний громадянин займався тим, що визначено йому його природою» (Шелевер, 2020). «Родоначальник англійського